

Despre activism în justiție

Judecător dr. Gabriel Caian,
M.A.E. – Direcția Agentul Governamental
pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului

As the title suggests, the paper aims at raising the issue of activism in the Romanian judiciary. While the events of the last months were an expression of democratic rules, in terms of „majority power” undoubtedly covered by law, despite of the actors’ subjective statements and attitudes, there is a sharp risk: that the magistrates be intimidated and cease to speak out, when situations of collision between the judiciary and the executive are likely to emerge. The pretext of the analysis is represented by three documentary movies from a film festival for human rights. Two of them regard the activism of two artists, one in Belarus, the other in China. The third refers to the questionable solutions found by Israeli politicians and partly endorsed/validated by the judiciary in the occupied territories, after the 6-Day War in 1967. All of them are, in the author’s view, a starting point for reflection over the necessity of a particular, decent but vigorous, form of activism within the judiciary, as well as over the crucial role of education and open-mindedness.

Am avut bucuria să vad câteva proiecții în cadrul Festivalului de film documentar pentru drepturile omului desfășurat în luna martie la București. De aceea, aș vrea să împărtășesc câteva gânduri și impresii. Trebuie să spun, de la bun început, că apreciez astfel de inițiative ale societății civile, mai ales atunci când actul de cultură promovat este la un nivel atât de înalt. Organizatorii au însoțit filmele cu introduceri bine-venite în subiect, respectiv cu discuții interesante după proiecții, într-o atmosferă civilizată, creată de oameni tineri și cultivați. Festivalul mi-a dat prilejul să văd o Românie pe care mi-aș dori-o integrată în regimul vieții mele/noastre cotidiene. Căci, un lucru mi se pare evident: numai cu idealism (tenace) și cu inteligență (exersată, dar proaspătă) se pot mișca lucrurile înspre bine.

Primul dintre filme urmărește peripețiile unui artist bielorus, pictor de biserici și activist social totodată, Ales Pushkin. Omul acesta are ceva din candoarea și forța personajelor dostoevskiene din

categoria Mișkin și Alioșa Karamazov. El însuși se vrea, în buna tradiție ortodoxă, un „nebun întru Hristos”. E, în orice caz, în contextul discuției noastre, un „nebun întru libertate”. Discursul său, gesturile sale, în genere, sunt încărcate de un misticism bine temperat, combinat cu un simț civic pe care, cum altfel?, autoritățile îl iau drept subversiune, iar conașionalii drept inconștiență. Artistul are toate pârghiile pentru a atrage atenția asupra stupidității politice și asupra acceptării lașe a ceea ce se întâmplă în jur de către mare parte a compatrioților. El are acces la metaforă, la simbol, la ceea ce transfigurează realitatea, dând mesajelor o dimensiune politică de care tiranii s-au temut întotdeauna. De aceea, e mereu împiedicat să (se) expună în locuri publice, agresat, umilit, încătușat și târât către duba milițienilor. Ceea ce este fascinant e faptul că agenții statului opresiv nu înțeleg cu precizie subtilitatea *performance*-urilor lui, dar intuiesc fără greș pericolul. Iată: Pushkin pictează *en plein air* un tablou, an de an, într-o

anumită zi din calendar. E ceva în neregulă? Sigur că e subversiv și „periculos” pentru o dictatură anchilozată atunci când ziua respectivă e ziua uitată a independenței țării, iar artistul își intitulează lucrarea « Freedom ». Privit din alt unghi, e trist să vezi câtă pasivitate lașă, câtă resemnare vinovată formează fundalul pe care atitudinea civică a artistului se profilează. În timp ce el își clamează nevoia de libertate, cu tenacitatea celui care încearcă să nu se sufoce, conaționalii par că nu au nevoie de acest combustibil vital. Libertatea, ni se spune, face parte dintre acele lucruri la care, dacă ai avut acces o dată, nu mai poți renunța. Din acest punct de vedere, pentru Pushkin e mult mai mult decât un *statement* civic. E vorba despre libertate ca vocație, despre o postură existențială. Dar mulți nu avem această vocație și nu asumăm această postură, iar el, artistul dintr-un Belarus în care încă se aplică pedeapsa cu moartea, își face o misiune din a predica într-un deșert, cu speranța că vor răsări, cândva, ghiociei.

Al doilea film îl are în prim plan pe artistul și activistul chinez Ai Weiwei. În linii mari, el îi servește pe conaționali în același mod, aplică aceeași strategie de terapie socială ce folosește instrumentul artistic pentru a da un puternic mesaj civic. Diferența e de anvergură și de mijloace. În timp ce Pushkin locuiește într-un sătuc înghețat din Belarus, Weiwei are un imens studio în Beijing. În timp ce Pushkin își expune tablourile, cu o inadecvare ironică, în piața satului său dintr-o țară ce epuizează definiția provinciei, Weiwei poate expune la Paris și comunica cu fanii pe twitter. Totuși, ambii „se bucură” de brutalitatea regimului din țara de origine, ambii sunt fragili și ambii își extrag forța din fragilitatea lor.

Al treilea film la care vreau să mă refer este cel despre sistemul juridico-administrativ din teritoriile ocupate de Israel după Războiul de 6 zile din 1967.

Documentarul e construit pe o suită de dialoguri cu judecători și procurori, majoritatea pensionari, care au fost contemporani perioadei în care s-au căutat soluții juridice, atât în materie penală, cât și în probleme de proprietate, pentru a asigura « ordinea » și, totodată, conformitatea legilor și practicilor israeliene în teritoriile ocupate cu angajamentele internaționale asumate. Sunt două aspecte importante pe care le vizează ancheta documentaristului - *nota bene*, un evreu. În primul rând, modul în care au fost colonizate teritoriile ocupate și, în al doilea rând, procedurile în care erau cercetați și judecați palestinienii participanți la Intifade și nu numai – instituția arestării, metodele de interogare, prezumția de nevinovăție etc.

Persoanele intervievate au ocupat la un moment sau altul poziții cheie în aparatul judiciar - fie ca magistrați la curțile militate sau la Curtea Supremă, fie în calitate de consilieri ai unor oameni politici importanți. Întrebările cu care sunt confrunțați îi pun, nu de puține ori, în dificultate. Sunt momente în care ei ezită, în care logica intră în criză, în care recunosc erorile în mod direct sau indirect – lăsând, spre exemplu, ca lucrurile să fie judecate de un tribunal abstract al Istoriei. Ceea ce mi s-a părut remarcabil este faptul ca toți acești oameni aveau totuși exercițiul analizei etice. Chiar dacă validaseră excesele, într-un moment sau altul, se simte în spatele exprimării lor exercițiul gândirii libere. Ei au reflectat la ceea ce făceau. Doar că această gândire s-a lăsat anexată unei viziuni cazone despre justiție, pe calea unei opțiuni mai degrabă politice. De pildă, fiind întrebat care îi erau premisele în determinarea adevărului într-o cauză, un fost judecător afirmă că agenții statului – militari, polițiști și membri ai serviciilor speciale - erau mai credibili *ab initio*. Atunci când intervievatorul insistă asupra temeiurilor unei asemenea atitudini, răspunsul vine frust

și dezarmant: agenții statului se subsumează lui „noi”, palestinienii sunt „ei”, „ceilalți”; agenții statului mă apără, în timp ce „celălalt” e dușmanul însuși, cel care îmi pune familia în pericol. Ne aflăm într-o perpetuă logică a războiului asumată de magistratul ce ar trebui să fie deasupra acestor logici conjuncturale și non-juridice. În orice caz, e o interesantă ocazie ca judecătorii să fie judecați de spectator, să fie văzuți în intimitatea raționamentelor lor. Iar un spectator inteligent poate sesiza cât de dificil este, de fapt, să fii detașat și imparțial.

Cu siguranță, diferențele între România și statele în care s-au desfășurat sau se desfășoară poveștile schițate anterior este semnificativă și ar fi nefirească strădania de a găsi analogii imediate. În același timp, trebuie recunoscut faptul că istoria și experiența altora pot constitui o lecție.

Documentarele acestea despre mentalități, stat de drept, drepturi ale omului, memorie și justiție socială – eu am văzut doar o parte – sunt, în opinia mea, un excelent prilej pentru ca lumea româ-

nească să vadă și să se vadă. Întotdeauna acumulările la nivelul conștiinței civice sunt anevoioase, iar oamenii vizionari ai diverselor profesii cu impact social puternic – scriitori, artiști, jurnaliști, dar și judecători ori procurori - au de suferit de pe urma ingraturii unei majorități care fie nu are/nu a recâștigat exercițiul demnității, fie datorează minimul de demnitate de care dispune, fără să-și dea seama, tocmai acelora puțini.

Cred că justiția dintr-o țară ca România nu se poate lipsi de activiști, de oameni care vorbesc, de oameni care se exprimă critic - mai mult sau mai puțin complezent, dar decent - când e vorba de lucruri criticabile, atât în interiorul sistemului, cât și în afara sa. Justiția nu se poate lipsi de persoane care își permit „luxul” să spună majorității altceva decât vrea ea să audă, care critică incompetența și actele de corupție dinăuntru ori presiunile din afară. Suntem (încă) un sistem în care demnitatea rămâne să fie câștigată. Și ea se câștigă prin munca discretă și onestă a multora, dar și prin „neburnia” câtorva.